

Zastřešujícím tématem, uvedeným v podtitulu práce, je motiv krize. Graus jej vypichuje jednak v kapitole věnované církvi (s. 87–102), především však ve dvou závěrečných kapitolách — 4. část: Sociální neklid a povstání ve 14. století a 5. část: Krize. Za krizi označuje autor „souběh rozmanitých otřesů (tzv. dílčích krizí) objektivní povahy (kvalitativní zlomy, vpády nových trendů a jejich obraty), jsou-li doprovázeny vrávoráním (hrozící ztrátou) dosud sotva kdy popíraných jistot (hodnot), čehož si současníci jsou vědomi.“ (s. 370) Tematika krize se prolíná celou knihou, autor ji stále udržuje v čtenářově podvědomí. Jednotlivé kamínky mozaiky se pak spojí při Grausově srovnání logiky povstání ve městech s protižidovskými útoky. Čtenáři se tím otvírá pro chápání fenoménu krize důležité srovnání.

Byť je majoritním tématem díla především situace v německých zemích Svaté říše římské, situace v českých zemích zcela pominuta nezůstává. V kontextu útoku na židovské komunity v polovině 14. století Graus několikrát zmiňuje Cheb, kde k napadení Židů došlo roku 1350, byť zde pramenná základna neumožňuje takovou analýzu, jakou autor nabízí u jiných říšských měst. Při popisu povstání ve městech pak mimo jiné Graus opakovaně zmiňuje petici brněnských řemeslníků z roku 1378.

Jak jsem již naznačil v úvodu, Grausova práce by se díky svému překladu do češtiny měla zařadit do základní četby každého českého medievalisty. Byť vinou jistě zdánlivé tematické nevyváženosti nemůže posloužit jako ucelená syntéza pro tematiku moru a flagelantů, určitě je přínosná pro chápání fenoménu sociálního neklidu, projevujícího se například napadáním Židů nebo městskými a cechovními revoltami ve 14. století, jako jednoho z nejvýraznějších projevů středověké krize.

Kajetán Holeček

Karel ČERNÝ, *Ze zámoří do Čech. Čokoláda, čaj a káva v raném novověku*, Praha, Academia, 2020, 496 s., ISBN 978-80-200-3149-5

Karel Černý se v knize *Ze zámoří do Čech. Čokoláda, čaj a káva v raném novověku* vzdaluje od svého badatelského zájmu zaměřeného na morové epidemie ve středověku a raném novověku, který představil ve dvou předcházejících publikacích: *Jezuité a mor* (2008) a *Mor 1480–1730* (2014, 2020). Oblast dějin lékařství a vědy však zcela nepouští, což ostatně koresponduje i se zaměřením jeho nynějšího pracoviště, Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy. V recenzované práci se totiž rozhodl zkoumat téma v českém prostředí částečně opomíjené, totiž historii výživy, s užším zaměřením na příchod tří exotických kofeinových nápojů do raně novověké Evropy i Čech — čaje, kávy a čokolády.

Hned ve stručném úvodu autor upozorňuje odborné čtenáře, že předkládaná práce (oprávněně) předpokládá rovněž laické publikum, a v tomto smyslu je tedy také koncipovaná. Za úvodem tak kupříkladu schází část shrnující metodologii a dosavadní výsledky výzkumu na tomto poli, které jsou však průběžně zapracované do textu v následujících kapitolách, a nijak tedy nechybí. Kniha je dále členěná do dvou logických oddílů.

V první části se autor zaměřuje především na historii kofeinových nápojů v zemích jejich původu, od Evropy i od sebe vzájemně vzdálených jak kulturně, tak geo-

graficky. Celou pasáž otevírá zběžné, leč zajímavé přírodovědné pojednání o jednotlivých rostlinách a jejich plodech, které je navíc doplněno etnografickým okénkem do historie národů střední a jižní Ameriky. Tyto drobné vhledy do různých témat prostupují celou knihou a autor je užívá k objasnění řady fenoménů, což se odborníkovi může jevit jako zbytečné, nicméně odpovídající autorově snaze koncipovat práci i pro běžného čtenáře. Zejména v první polovině knihy nejsou nijak rušivé a sympaticky rozvíjejí text. Ve třech následujících kapitolách autor sleduje první konfrontace Evropanů s kofeinovými nápoji, chronologicky počínaje kakaem, a to na základě vybraných pramenů. Karel Černý se výkladem jednotlivých historicky relevantních textů dopracovává k závěru, že všechny tři nápoje Evropany zpočátku fascinovaly především z medicínského hlediska. To kontrastuje s užíváním v původních oblastech jejich rozšíření, kde tyto nápoje včetně přípravy a konzumace nabývaly různé náboženské i sociálně-kulturní konotace, ač ani ty nebyly v dílech řady dobových evropských učenců zcela opomíjeny. Autor navíc připomíná, že první historická zmínka nemusí být nutně ta nejdůležitější a nejvlivnější, jak dokazuje například první doložené setkání s kakaovými boby ztracené v mnoha stovkách stran vyprávění Ferdinanda Kolumba, syna proslulého objevitele Kryštofa Kolumba. Za zvláště přínosný považují závěr celé první části, kde autor vyvrací několik běžných mýtů o kofeinových nápojích, které mnohdy kolují dodnes a mezi něž zapadá i známá historka ze 17. století vyprávějící o pasáčkovi koz a jeho objevu účinku kávových zrn.

Druhý oddíl se věnuje především šíření kofeinových nápojů po Evropě se snahou přiblížit situaci v Čechách. Po krátkém nastínění české historiografické produkce dějin výživy se autor ve druhé kapitole nakrátko odklání od svého centrálního tématu, aby poskytl přehledový výčet ostatních plodin, které do Evropy doputovaly z Nového světa. V následujících kapitolách pak postupně formuluje stanovisko, že kofeinové nápoje nepronikaly do společnosti „klasicky vertikálně od nejvyšších vrstev v okolí panovníckého dvora směrem dolů k nižší šlechtě a měšťanům“ (s. 424). Naopak se jednalo o záležitost horizontální a u zrodu oblíbenosti těchto potravin mnohdy stáli intelektuálové a obchodníci, často pocházející například z Arménie či Turecka, což dokazuje i to, že první kavárnu si v Čechách založil nejpozději roku 1714 syrský obchodník Giorgio Di-odato, zatímco ve šlechtických inventářích se předměty spojené s konzumací kofeinových nápojů objevují až o něco později. Celý oddíl je pak ukončen krátkým shrnutím vývoje kavárnictví ve vybraných zemích Evropy. Je třeba vyzdvihnout, že autor v celé této části využívá velmi rozmanité spektrum pramenů, typově se pohybujících od teologických a lékařských spisů přes cestopisy až ke korespondenci, a tato škála dokonce zahrnuje i jednu operu. Zároveň je však nutné upozornit na dva vzájemně provázané nedostatky. Místy se totiž zdá, že se z textu vytrácí samotná orientace na Čechy. Domnívám se, že na vině jsou již zmíněné odbočky k celé řadě témat, které jsou sice nějakým způsobem propojené s hlavním motivem knihy, zároveň se ale vždy nejeví nezbytně nutné pro pochopení textu. Kupříkladu pojednání o různých amerických plodinách mohlo být zařazené v přílohách pro ilustraci a poučení zvědavého čtenáře. První výtku lze však ospravedlnit autorovým tvrzením, že prameny české provenience se k tomuto tématu vyjadřují jen zlomkovitě, přestože jinak s nimi autor pracuje velmi efektivně.

Knihu nakonec doplňuje ještě obrázková příloha, otištěná na křídovém papíře a vložená před závěrem, na kterou je dobře odkazováno během celého textu.

Za závěrem následuje shrnutí historických lékárnických jednotek a přehledná tabulka, ve které autor uvádí nejstarší zmínky o kofeinových nápojích do poloviny 17. století.

Karel Černý předložil jak odbornému, tak laickému publiku práci, která je i přes uvedené výtky nesmírně zajímavá, poučná, a především pečlivě vypracovaná, což dokazuje zejména značné množství pramenů. Autor v ní zdatně dokládá, že i okrajová témata mohou nabízet zajímavý a inovativní pohled na širší dějinné a společenské procesy.

Zuzana Vařáková

Daniela BRÁDLEROVÁ, *Vojáci nebo podnikatelé? Hospodářské a finanční aktivity československých legií během jejich anabáze v Rusku a na Sibiři*, Praha, Nakladatelství Academia, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2019, 430 s., ISBN 978-80-200-2971-3

Československé legie, činnost a osudy legionářů je jistě možné pokládat za fenomén moderních československých dějin, který i v dnešní době představuje důležitý faktor v rámci identity Čechů a Slováků. Jedná se o téma nadmíru poutavé, a tím pádem i populární. Současně se jedná o složitou nejen historickovědnou, ale i vojenskou problematiku, neboť československé legie nebyly vojskem dle standardních norem. Touto skutečností je do velké míry předpovězena i vpravdě nejednoduchá pozice všech autorů, kteří se československými legiemi zabírali. Ve značném množství různých monografií, studií i edic pramenů s legionářskou tematikou za celé dekády, kdy tato díla vycházela, lze naneštěstí snadno nalézt i publikace, jež nejsou kritické a československé legie neobjektivně adorují, či naopak podrobují neúměrné kritice. Zatímco zájem autorů legie poutaly především z pohledu politických či vojenských dějin, otázka hospodářského a finančního fungování zůstávala spíše ve stínu. Tematiku hospodářské situace těchto specifických jednotek bojujících za stát, který se teprve formoval, z tohoto stínu vyprostila až v roce 2019 Daniela Brádlarová, historička působící v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd, v. v. i. Její specializací jsou hospodářské a vojenské dějiny meziválečného Československa. Samotná publikace pak částečně vychází z autorčiny dizertace, věnované Bance československých legií.

Autorka si jako cíl vytkla podat ucelenou analýzu hospodářských a finančních aktivit legionářského vojska v rámci carského a posléze revolučního Ruska, neboť unikátní vojsko si žádalo unikátní logistický a hospodářský systém. V rámci této problematiky si Daniela Brádlarová rovněž klade otázky spojené s tradičními obviněními adresovanými legionářům, tedy: zda legionáři mohli využít ruský carský poklad k financování svých aktivit a zda se při svém pobytu na Sibiři dopustili násilných rekvizic.

Nesmíme opomenout už samotnou úvodní kapitolu knihy, o níž by se mohlo na první pohled zdát, že stojí obsahově trochu stranou a jen opakuje všeobecně známé skutečnosti. Opak je pravdou, právě u tak diskutovaného a populárního tématu, jakým československé legie byly a nadále jsou, je nanejvýše důležité přehledně shrnout dění ohledně legionářských jednotek z pohledu politických dějin. Daniela Brádlarová stručně a konstruktivně shrnuje celou legionářskou anabázi od samých počátků legií